

הצריכה הפרטית

הצריכה הפרטית הריאלית עלתה ב־1961 ב־10 אחוזים לעומת 1960. יש בכך עלייה של יותר מ־6 אחוזים בצריכה לנפש — בדומה לגידול הממוצע מאז 1958, ובמקצת למעלה מאשר ב־1960.

בגלל עליית המחירים התלולה עלתה הצריכה במחירים שוטפים ב־16 אחוזים, בקירוב העלייה במחירי הצריכה הפרטית, המתקבלת על־ידי השוואת הצריכה הריאלית עם הצריכה במחירים שוטפים, מגיעה ל־6 אחוזים, בקירוב. זוהי עליית המחירים התלולה ביותר למן 1957. הגידול בהוצאה הכספית על מוצרים ושירותים לצריכה פרטית מגיע ליותר מ־500 מיליון ל"י, והגידול בהכנסה הפרטית הפנויה — ל־600 מיליון ל"י. שיעור הצריכה מתוך תוספת ההכנסה הפרטית הוא כ־85 אחוזים, ושיעור הצריכה מתוך כלל ההכנסה הפרטית הפנויה — 90 אחוזים, בקירוב.

ב־1961 הורגשה ביתר שאת המגמה של עלייה ברכישה של נכסים ושירותים¹ האופייניים לרמת הכנסה גבוהה, כגון נכסים בני־קיימא, סיגריות יקרות, משקאות יקרים וכן שירותי בידור שונים. מגמה זו ניכרת מאז 1958, והיא נעוצה בעליית ההכנסה הריאלית הפנויה, לנפש, אשר בשנים האחרונות עמדה בממוצע על 7 אחוזים לשנה, בקירוב.

הגידול הבולט, בשיעור של 20 אחוזים, ברכישת נכסים בני־קיימא ב־1961 מוסבר על־ידי גורמים מיוחדים נוספים: הציפיות לפיחות והחששות מהגדלת המסים על נכסים בני־קיימא אחרי הבחירות של אוגוסט 1961. הגברת הקניות באה לידי ביטוי מוחשי בריכוז יתר של הקניות בחודשי הקיץ, יוני עד אוגוסט, לעומת השנים הקודמות.

בהתאם למגמה המציינת את השנים האחרונות נמשכה העלייה במרכיב היבוא בצריכה הפרטית. מרכיב היבוא ב־1961 נאמד ב־15 אחוזים. התפתחות זו נגרמה, בין השאר, על־ידי מדיניות מכוונת של הממשלה, שמטרתה ייצוב רמת המחירים במשק. במסגרת מדיניות זו יובאו בשר ותוצרת חלב. יש להניח שגם יציבותם של מחירי היבוא לעומת עליית המחירים המקומיים תרמה במידה מסוימת לעליית מרכיב היבוא בצריכה.

1. השינויים בענפי הצריכה העיקריים

א. מזון

שיעור הגידול הריאלי בצריכת המזון היה נמוך במקצת משיעורי הגידול הממוצע של כלל הצריכה הפרטית. בצריכה במחירים שוטפים היתה ההתפתחות דומה.

¹ חלק מעלייה זו יש לזקוף לגידול בתנועת התיירות ב־1961.

גידול הצריכה לנפש, לפי הסעיף, 1958 עד 1961

המשקל	אחוז העלייה או הירידה (-)			הסעיף
	מ-1960 ל-1961	מ-1959 ל-1960	מ-1958 ל-1959	
34.5				מזון
	5.0	6.0	6.0	הגידול בכמות
	11.0	8.5	6.5	הגידול בערך במחירים שוטפים
(20.0)				מהחקלאות
	5.5	11.0	8.5	הגידול בכמות
	11.5	13.0	5.0	הגידול בערך במחירים שוטפים
(14.5)				מהתעשייה
	4.0	-3.0	2.5	הגידול בכמות
	10.0	0.5	8.0	הגידול בערך במחירים שוטפים
2.0				סיגריות ומוצרי טבק
	1.5	5.5	-3.5	הגידול בכמות
	9.0	13.5	4.5	הגידול בערך במחירים שוטפים
7.5				טכסטיל
	6.5	4.5	14.0	הגידול בכמות
	12.0	4.5	6.0	הגידול בערך במחירים שוטפים
2.0				הנעלה ועור
	4.5	2.0	5.0	הגידול בכמות
	7.5	3.5	11.0	הגידול בערך במחירים שוטפים
7.0				מוצרים בני קיימא
	16.5	9.0	7.0	הגידול בכמות
	22.0	13.0	15.0	הגידול בערך במחירים שוטפים
2.5				דלק
	12.5	5.0	8.0	הגידול בכמות
	14.0	3.5	9.0	הגידול בערך במחירים שוטפים

לוח ד'1

גידול הצריכה לנפש, לפי הסעיף, 1958 עד 1961 (המשך)

המשקל	אחוז העלייה או הירידה (-)			הסעיף
	מ'1960 ל'1961	מ'1959 ל'1960	מ'1958 ל'1959	
1.5				בידור
	4.5	2.5	9.5	הגידול בכמות
	9.5	5.5	11.0	הגידול בערך במחירים שוטפים
3.5				נסיעות
	4.0	5.0	5.0	הגידול בכמות
	15.0	14.5	5.0	הגידול בערך במחירים שוטפים
				שירותי מוסדות שלא
9.0				למטרת רווח
	8.5	-0.5	10.0	הגידול בכמות
	14.0	5.5	15.0	הגידול בערך במחירים שוטפים
12.5				שירותי דיור
	2.5	3.5	6.0	הגידול בכמות
	14.5	7.5	11.0	הגידול בערך במחירים שוטפים
12.0				שירותים שונים
	10.0	8.5	7.0	הגידול בכמות
	19.0	13.0	12.0	הגידול בערך במחירים שוטפים
6.5				מוצרים שונים
	6.0	5.5	11.0	הגידול בכמות
	11.5	6.5	10.5	הגידול בערך במחירים שוטפים
100.0				סך הכל
	6.5	5.0	7.0	הגידול בכמות
	13.5	8.0	9.0	הגידול בערך במחירים שוטפים

המקור: הלשכת המרכזית לסטטיסטיקה ובנק ישראל.

לוח ד' 2

צריכת הבשר, לפי הסוג, 1958 עד 1961

(טונות)

הסוג	1958	1959	1960	1961	המשקל *
בשר בקר	4,300	8,200	10,500	10,000 **	35.0
בשר צאן	1,800	1,900	1,900	2,100	4.6
בשר קפוא	7,300	4,400	1,700	2,400	2.5
בשר עוף	27,800	31,300	36,000	45,100	49.4
בשר אחר	2,100	3,100	3,000	3,100	8.5
מדד צריכת הבשר	100	142	167	171	
מדד צריכת הבשר לנפש	100	138	158	156	

* לפי הערך ב1960.

** מזה 2,300 טון מיכוא.

ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לגבי כמה מוצרים סתתה הפעם הממשלה מהמדיניות, הדוגלת בהרחבת האספקה העצמית, והגדילה את היבוא, בעיקר לשם ייצוב מחירים. מתוך שיקולים אלה יובאו בשר טרי ובשר קפוא, מוצרי חלב, דגים קפואים וכו'.
הגידול בצריכת תוצרת הלול היה גבוה במידה ניכרת מהגידול הממוצע, הודות להרחבה הניכרת בהיצע, שהביאה לירידת מחירים.

לוח ד' 3

יבוא המזון המוגמר, לפי הפעיה, 1958 עד 1961

(אלפי ל"י)

1958	1959	1960	1961	
1,826	1,644	2,588	967	שימורי בשר
8,562	1,464	1,834	2,529	בשר אחר
23,659	4,250	707	2,748	ביצים ותוצרת חלב
1,523	2,673	3,191	3,404	אורז
2,494	3,978	5,324	5,688	פירות, ירקות וקטניות
5,095	3,222	2,629	4,733	דגים ושימורי דגים
11,765	13,257	10,022	6,421	סוכר
2,914	2,463	2,622	2,759	תה, קפה, קקאו
57,838	32,951	28,917	29,249	סך הכל
אחוז העלייה או הירידה (-)				
לעומת השנה הקודמת				
	-43	-12	1	

ה מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

ב־1961 נמשכה המגמה של עלייה בצריכת מוצרים האופייניים לרמות הכנסה עולות. על אלה נמנים מוצרי הבשר (ראה לוח ד' 2), הקפה, השוקולד ומשקאות קלים וחריפים. לעומת זאת חלה ירידה בצריכה לנפש, של הלחם וכמה ממוצרי הדגניים.

לוח ד' 4

השינויים במחירי הפירות והירקות ובצריכה לנפש, 1961 לעומת 1960

אחוז העלייה או הירידה (-)			
פירות (להוציא הדורים)		ירקות	
טריים	שימורים	טריים	שימורים
2.0	25.5	20.0	19.0
20.0	-12.5	-1.0	25.0

ח מ ק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

העלייה הרבה במחיריהם הממוצעים של הירקות הטריים היתה מלווה בתנודות במשך השנה, שהיו גדולות ב־35 אחוזים¹ מאשר ב־1960.

נראה שההתייקרות הרבה של הירקות, המהווים כ־10 אחוזים מכלל צריכת המזון, הביאה למעבר לצריכת שימורי ירקות — למרות עליית מחיריהם. התנודות במחירי הירקות הטריים — השפעתן על צריכת שימורי הירקות שונה, כנראה, בתחומים שונים של סולם המחירים: מחירים גבוהים לירקות טריים מקטינים את הכמות המבוקשת ומגדילים את הביקוש לשימורי ירקות, בעוד שירידת מחירי הירקות הטריים — השפעתה על הקטנת הביקוש לשימורי ירקות היא, כנראה, פחותה בהרבה. בדיקת ההשפעה של מחירי הירקות הטריים על צריכת שימורי הירקות מחייבת, איפוא, שלא להסתפק בממוצעים השנתיים, אלא לעקוב אחרי התנודות במשך השנה. עליית מחירי שימורי הירקות התרכזה במידה רבה סמוך לסוף 1961. נראה, שגם איכות שימורי הירקות נשתפרה, ולכן עליית מחיריהם, כפי שנמדדה, היא מוטה כלפי מעלה.

שני גורמים אלה, שיפור האיכות והשפעת התנודות במחירי הירקות הטריים, עשויים, אולי, להסביר בצורה חלקית, לפחות, את הגידול בצריכת שימורי הירקות — למרות עליית מחיריהם. במחירי הפירות הטריים² חלה עלייה קלה בלבד, הנמוכה מהעלייה ברמת המחירים הכללית, והיא כנראה, תוצאה של הגידול הרב בהיצע. התפתחות זו הביאה להגדלה ניכרת של הצריכה, שהוגברה גם על־ידי העלייה במחירי שימורי הפירות. עלייה זו היא, לפחות בחלקה תוצאה של הגדלת המכס על הפח המשמש לתעשיית קופסאות השימורים, וכן של הטלת מס קנייה על שימורי פירות.

ב. סיגריות ומוצרי טבק

בצריכת הסיגריות ומוצרי הטבק חלה עלייה של 5 אחוזים במונחים ריאליים. ההוצאה הכספית עלתה ב־12.5 אחוזים. ב־1961 נמשכה המגמה, שהחלה ב־1960, של מעבר מסיגריות זולות ליקרות³. העלאת

¹ מקדם ההשתנות ב־1961 היה גבוה ב־35 אחוזים לעומת 1960.

² להוציא הדורים.

³ ראה דו"ח בנק ישראל 1960, עמ' 40.

המחירים בתחילת 1961, בסכום של 3 אגורות, שהיתה שווה בכל הסוגים, פירושה היה עלייה יחסית רבה יותר במחיריהם של הסוגים הזולים. יש להניח, שהגידול בהכנסה הביא אף הוא, למעבר מהסוגיות הזולות אל היקרות, בין מן הייצור המקומי ובין מן היבוא. הסוגים היקרים החדשים, שהופיעו ב־1961, הגבירו מגמה זו.

לוח ד' 5

השינוי בצריכת הסיגריות*, במחירים קבועים, לפי הסוג 1958 עד 1961

הסוג	אחוז העלייה או הירידה (-)			המחיר (אגורות)	
	מ־1960 ל־1961	מ־1959 ל־1960	מ־1958 ל־1959		
יקר	27.8	41.0	-23.5	79 עד 93	
בינוני	7.9	9.5	-11.5	48 עד 76	
זול	-15.3	-2.3	76.4	32 עד 37	

* להוציא סיגריות יבוא
המקור: אגף המכס והכף.

ג. טכסטיל והנעלה

בצריכת מוצרי הטכסטיל חל גידול ריאלי של 10 אחוזים, בדומה לגידול הממוצע בצריכה. ההוצאה הנומינלית על מוצרי טכסטיל עלתה ב־15 אחוזים, בערך. בצריכת מוצרי הנעלה חלה עלייה מתונה יותר, שהגיעה ל־8 אחוזים.

ד. מוצרים בני־קיימא

בצריכה של מוצרים בני־קיימא חל גידול רב, שהגיע ל־20 אחוזים, בערך, במונחים ריאליים. עליית המחירים הממוצעת בסעיף זה היתה שווה לעליית רמת המחירים הכללית. ההוצאה הכספית עלתה ב־26 אחוזים, בקירוב.

הגידול התלול ברכישת מוצרים בני־קיימא נעוץ בעליית ההכנסות, הגוררת גידול מהיר בצריכת מוצרים אלה, וכן בחששות מפיחות ומהגדלת ההיטלים, המלווים בעלייה ניכרת במחירי מוצרים אלה, שברובם מקורם ביבוא. שיעור הגידול בפיצויים האישיים מגרמניה היה נמוך מאשר ב־1960, ושיעור ההמרה של כספי הפיצויים היה נמוך מהרגיל בגלל הציפיות לפיחות, ולכן אין ליחס לגורם זה השפעה מיוחדת על הגידול ברכישת מוצרים אלה. הגידול הרב בצריכה נתאפשר על־ידי יבוא מוגבר של מוצרים אלה, שהיה גדול ב־30 אחוזים לעומת 1960.

בולטת בייחוד העלייה ברכישת מכוניות, הן מיבוא והן מהייצור המקומי, שהגיעה ל־40 אחוזים, וכן של מקלטי רדיו¹, פטיפונים, מכונות כביסה ותנורי־חימום, שבהם היה שיעור הגידול גבוה מהממוצע של כלל הנכסים בני־הקיימא. עלייה חלה גם בצריכת מוצרים חדשים יחסית בשוק, כגון סופגי־אבק, מערבלי־אוכל חשמליים, מזגני־אוויר, ותרסים מוזזים. שיעור גידול מתון מהממוצע חל ברכישת מקררים חשמליים; ואילו ברכישת מכשירי־גז חלה ירידה בשיעור הגידול.

¹ אין כאן סתירה לנתונים שבלוחות ד' 6 ו־ד' 7, שכן שם מדובר בגידול בצריכה למשפחה.

ה. דלק

צריכת הדלק עלתה בשיעור של 16 אחוזים במונחים ריאליים. העלייה בצריכה הקיפה את כל המוצרים הכלולים בקבוצה זו, פרט לקרח, שהירידה בו נמשכת זה כמה שנים, והיא משקפת את העלייה בשימוש במקררים חשמליים. מחירי הדלק עלו בשיעור מתון – כ-3 אחוזים בקירוב. בצריכת החשמל חלה עלייה של 19 אחוזים, והיא נובעת, בחלקה, מיציבותם של מחירי החשמל ב-1961 ומהעלייה הקלה, של 2 אחוזים, בקירוב, במחירי הצידוד החשמלי, שהביאה לגידול ניכר ברכישת ציוד זה. בצריכת הגז¹ חלה עלייה של 18 אחוזים. מחירי הגז עלו בשיעור מתון של 3.5 אחוזים. בצריכת הנפט חלה עלייה ריאלית של 12.5 אחוזים, ונראה שהיא נובעת, בחלקה, מעלייה ברכישת תנורי חימום.

ו. בידור

הצריכה הריאלית של שירותי הבידור עלתה בשיעור של 7.5 אחוזים. ובהוצאה חלה עלייה של 13.5 אחוזים.² אומדן הצריכה בסעיף זה מבוסס על מדידה חלקית, המקיפה את הביקורים בקולנוע, בתיאטרון ובקונצרטים בלבד.

ז. נסיעות

ההוצאה על נסיעות עלתה ב-7 אחוזים במחירים קבועים. עלייה זו מורכבת מעלייה של 3.5 אחוזים בנסיעות בארץ ושל 20³ אחוזים, בקירוב, בנסיעות חוץ. הגידול המואט בנסיעות בארץ נגרם על-ידי עליית המחירים התלולה, בשיעור של 13 אחוזים, באמצעי התובלה הציבוריים, ובמידת מה גם על-ידי הגידול במספר המכוניות הפרטיות.

ח. שירותי המוסדות שלא למטרת רווח⁴

הגידול הריאלי בצריכת המוסדות שלא למטרת רווח הגיע ל-12 אחוזים. במחירים שוטפים הגיע הגידול ל-18 אחוזים. עיקר הגידול הוא תוצאה של התרחבות פעילות המפלגות לקראת הבחירות של אוגוסט 1961, וכן של הרחבת שירותי החינוך.

2. הבעלות על נכסי צריכה בני-קיימא⁵

מקובל לראות בבעלות על נכסי צריכה בני קיימא אינדיקאטור לרמת החיים. הדיון, המובא כאן, מתייחס לבעלות על מכשירי-רדיו, כיריים של גז, מקררים חשמליים ומכונות-כביסה חשמליות בלבד.

כשאנו יוצאים מתוך הנחה, שהצרכנים מגיעים למצב של רוויה לגבי סוג מסוים של מוצרים, כשיש בבעלותם מוצר אחד מאותו סוג, יכולים אנו להסיק מתוך לוח ד'-6, שבבעלות על מקלטי רדיו קרובים משקי-הבית לרוויה; ודבר זה הוא המסביר את העובדה, ששיעור הגידול ברכישה, למשפחה, קרוב לאפס. שונה המצב לגבי מקררים חשמליים וכיריים של גז: מאלה יש מכשיר אחד לכל שתי משפחות, בממוצע. מכונות-כביסה חשמליות עודן מצרך נדיר.

¹ קרוב לוודאי, שאומדן הצריכה בסעיף זה מוטה כלפי מטה, שכן אין הוא כולל את שירותי הבידור החדשים והמתפתחים, כגון מועדוני לילה, שבהם חל גידול ניכר בצריכה.

² אומדן זה מבוסס על הגידול במספר הנוסעים בלבד.

³ הסבר מפורט יותר מובא בפרק י"ז, "הפעילות הכספיות של המוסדות שלא למטרות רווח".

⁴ הדיון כאן מבוסס על הנתונים של סקרי כוח האדם וציוד הבית, 1959 ו-1961, שנערכו על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

קצב הרכישה של המוצרים השונים עומד ביחס הפוך לאחוז המשפחות המחזיקות באותו מוצר. קצב הרכישה של מקלטי רדיו נמוך מאוד, בעוד שזה של מכונות כביסה חשמליות גבוה ביותר.

לגבי ההבדלים בין קבוצות המוצא השונות בולטת העובדה, שככל שבממוצע קרובה יותר הרוויה במצרך מסוים, קטנים גם ההבדלים בין השכבות השונות — במקלטי רדיו, למשל, ולהיפך, ככל שהמצרך נדיר יותר (מכונות כביסה חשמליות, למשל), כן גדולים יותר ההבדלים בין הקבוצות השונות.

קצב הגידול בבעלות על המוצרים השונים גבוה יותר בקבוצות הנמצאות בתחתית הדירוג ונמוך יותר בקבוצות שבראש הדירוג (ראה לוח ד' 7). יש לראות בנתונים המובאים כאן את ציון המגמה הכללית, מבלי להסתמך יתר על המידה על הגדלים המוחלטים של שיעורי הגידול; שכן נתוני בסיס נמוכים עשויים להציג שינוי מוחלט קטן כשינוי יחסי גדול ביותר, אך אין בכך כדי לבטל את המסקנה, שאמנם הפער¹ בין השכבות השונות קטן במרוצת הזמן, אם כי הוא עדיין גדול למדי במוצרים הנדירים יותר.

הדירוג של אחוז הבעלות על המוצרים השונים זהה כמעט בקבוצות השונות, ותופעה זו מצביעה על אחדות מסוימת בטעם לגבי מוצרים אלה. נתוני סקר הוצאות המשפחה, 1959/60, מלמדים, שסדר הרכישה של המוצרים השונים דומה מאד אצל כל המשפחות, והוא כדלקמן: רדיו, כיריים של גז, מקרר חשמלי ומכונת כביסה חשמלית.

לוח ד' 6

הבעלות על מוצרים בני-קיימא, לפי יבשת הלידה והוותק בארץ*,

יולי עד ספטמבר, 1961

מספר המוצרים לכל 10 משפחות				יבשת הלידה והוותק
רדיו	כיריים של גז	מקרר חשמלי	מכונת כביסה חשמלית	
8.8	8.1	7.2	3.2	ישראל
8.3	6.8	4.3	2.0	אסיה-אפריקה, ותיקים
7.4	4.7	1.6	0.7	אסיה-אפריקה, חדשים
9.1	8.2	8.6	3.2	אירופה-אמריקה, ותיקים
8.3	7.1	6.2	1.9	אירופה-אמריקה, חדשים
8.3	6.7	5.5	2.0	סך הכל

* באוכלוסיה היהודית בלבד.
ח מ ר : סקר כוח אדם של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, יולי עד ספטמבר, 1961.

¹ המדובר כמובן בפער לגבי הבעלות על ארבעת המוצרים הנדונים כאן בלבד.

לוח ד' 7

רכישת מוצרי תצרוכת בני־קיימא למשפחה, לפי קבוצות מוצא, 1959 עד 1961

אתנו העלייה או הירידה (-) ברכישות, למשפחה							
יבשת הלידה והחתק	מכונת־כביסה חשמלית		מקרר חשמלי		כיריים של גז		רדיו
	יולי עד ספטמבר, 1960	יולי עד ספטמבר, 1961	יולי עד ספטמבר, 1960	יולי עד ספטמבר, 1961	יולי עד ספטמבר, 1960	יולי עד ספטמבר, 1961	יולי עד ספטמבר, 1960
	לעומת 1959	לעומת 1960	לעומת 1959	לעומת 1960	לעומת 1959	לעומת 1960	לעומת 1959
ישראל	-7.1	23.1	12.1	10.8	13.4	6.6	2.4
אסיה־אפריקה, ותיקים	11.1	—	2.8	16.2	25.0	4.6	—
אסיה־אפריקה, חדשים	100.0	16.7	85.7	23.1	105.3	20.5	9.4
אירופה־אמריקה, ותיקים	17.4	18.5	5.1	3.6	3.8	—	2.2
אירופה־אמריקה, חדשים	60.0	18.8	16.7	10.7	27.8	2.9	1.2
סך הכל	30.8	17.6	15.9	7.8	27.5	3.1	5.1
							—

המקור: סקרי כוח האדם של המשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 1959 עד 1961.